

Obsah

Úvod	11
Část I: Teorie a metodologie	15
1. Konceptuální rámec a volba výzkumné strategie	17
1.1 Strategie vícepřípadové studie a rozlišení instituce–organizace	17
1.2 Institucionalismus jako teoretický rámec	18
1.2.1 Jakou roli má teoretický rámec v případové studii (v kvalitativním výzkumu)?	18
1.2.2 Instituce a organizace	19
1.2.3 Institucionalismus	21
1.2.4 Meze strukturální a vnitřní reformy školy	24
1.3 Česká základní škola	25
1.3.1 Málo nebo moc vzdělávání?	26
1.3.2 Vzdělávání v české škole a vícepřípadová studie	28
1.3.3 Česká základní škola v čase	30
1.4 Vybrané případové a vícepřípadové studie školy	32
1.4.1 Příklady zahraničních studií	32
1.4.2 České studie	35
1.5 Specifika vícepřípadové studie a našeho výzkumu	36
1.6 Závěr	38
2. Cíle výzkumu a metody sběru dat	39
2.1 Formování výzkumného týmu (osoby a obsazení)	39
2.2 Epistemologická východiska studie (konfese autorů)	41
2.2.1 Konstruktivismus versus realismus	41
2.3 Plán výzkumu (scénář)	44
2.3.1 Cíle studie	46
2.3.2 Konceptuální rámec	48

2.3.3 Výzkumné otázky	49
2.3.4 Výběr zkoumaných škol	51
2.4 Metody sběru dat	55
2.4.1 Pozorování	57
2.4.2 Dotazování	59
2.4.3 Shromažďování dokumentů a artefaktů ze školy	60
2.5 Zajištění kvality výzkumu	60
2.5.1 Účastnická validizace	60
2.5.2 Triangulace a řetězové dokladování	61
2.5.3 Další aspekty kvality šetření	62
2.6 Závěr	63
3. Zkušenosti z realizace terénního výzkumu	65
3.1 Expozice: přípravná návštěva – zajištění vstupu do terénu	65
3.2 Kolize s realitou: vstup do terénu a shromažďování dat	67
3.2.1 Navázání kontaktu se sborem	67
3.2.2 Shromažďování dat	68
3.3 Krize: záplava dat a jejich analýza	78
3.3.1 Databáze vícepřípadové studie	78
3.3.2 Zpracování dat pro analýzu	79
3.4 Peripetie: interpretace dat	82
3.5 Rozuzlení: předložení výzkumných zjištění účastníkům	84
3.5.1 Průběh validizačního setkání	84
3.5.2 Etické otázky spojené s validizací	85
3.6 Závěr	88
4. Prezentace dat a možnosti zobecňování	89
4.1 „Příběh“ jako zpráva o případu	90
4.2 Od jedinečných škol ke školnímu vzdělávání	93
4.3 Závěr	96
Část II: Příběhy škol	97
5. Malá škola: Pilotní výzkum	99
5.1 Škola, které hrozil zánik	99
5.2 Zřizovatel: partnerství z rozumu	101
5.3 Sbor: kolegiální prostředí	102
5.4 Žáci: „materiál“ je specifický, ale máme naše děti rádi	103
5.5 Výuka: za dvěma třídami	105
5.6 Spokojenost se současným stavem	108
5.7 Závěr	109

6. Výběrová škola: Ať děláme, co děláme, neudržíme je tady	111
6.1 Téma: odchody na víceletá gymnázia	112
6.2 Svoboda a konflikt priorit	116
6.3 Pedagogické řízení a vztahy ve škole	119
6.4 Podmínky pro vzdělávání	122
6.5 Pohled do tříd	124
6.6 Závěr	128
7. Základní škola Horská:	
Prostředí stability aneb škola, odkud děti neodcházejí	130
7.1 Stablní podmínky řízení školy	130
7.2 Stabilita aktérů školy	134
7.3 „Ochranný deštník“	139
7.4 Závěr	141
8. Základní škola Pestrá: Manažerská ekvilibristika	143
8.1 Původ úspěchů: „velký třesk“?	144
8.2 Příznivý potenciál školy (a jak s ním naložit?)	145
8.3 Fungování školy aneb „všichni uspějeme“	148
8.4 Vedení lidí: citlivé téma	152
8.5 Závěr	155
9. Předměstská škola: Všichni jsou spokojeni	158
9.1 „Děti jsou, ale není místo“	159
9.2 Ředitel jako manažer, nikoli pedagog	165
9.3 „Přežít“ – kontinuita a stabilita jako vize školy	168
9.4 Máme rádi děti	169
9.5 První a druhý stupeň	172
9.6 Závěr	177
Část III: Tematické analýzy	179
10. Učitelé a učitelské sbory	181
10.1 Charakteristiky sborů základních škol	182
10.1.1 Kvalifikovanost sborů	182
10.1.2 Feminizace sborů	183
10.1.3 Věková struktura sborů	184
10.1.4 Konzistentnost, stabilita vs. dynamika sborů	187
10.2 Vztahy ve sborech	188
10.2.1 Učitelé o sboru	190
10.2.2 Sociální klima sborů	192
10.2.3 Sbory prvního vs. druhého stupně	197

10.3	Vedení škol a sbory	200
10.4	Přehled – šetřené základní školy a jejich sbory	202
10.5	Závěr	205
11.	Žáci mluví o své škole	207
11.1	Žáci o své škole: „Co my víme?“	208
11.2	Přechod z 1. na 2. stupeň ZŠ: „zbavení ochranných křidel“	209
11.3	Školní znalosti za hranicemi školy: „Škola základ života?“	211
11.4	Výuka je nuda: „Pořád se opakuje“ – „Nejlepší předmět je matika!“	212
11.5	Nejlepší učitel je „...“, který hodně naučí!“	213
11.6	Žákovská samospráva jako instituce k řešení stížností: „Smrdí tácky v jídelně!“	215
11.7	V čem je potřeba školu změnit: „Já bych odvolala ředitele!“	216
11.8	O čem žáci mluvili málo: „Přečte nám akorát to, co je v tý učebnici.“	218
11.9	Závěr	218
12.	Výuka na základní škole očima výzkumníků, učitelů a žáků	220
12.1	Analýza dat	221
12.2	Materiální podmínky pro výuku	223
12.2.1	Vybavení a výzdoba učeben	224
12.2.2	Používání didaktické techniky	225
12.2.3	Uspořádání učeben	227
12.3	Řízení třídy	229
12.3.1	Začátky vyučovacích hodin	229
12.3.2	Průběh vyučovací hodiny: problematické hospodaření s časem	230
12.4	Komunikace ve třídě	233
12.4.1	„Výchovná“ komunikace ve třídě – regulace chování žáků	233
12.4.2	Narušování výuky	233
12.4.3	Reakce učitele na rušivé chování žáků	235
12.4.4	„Výuková“ (akademická) komunikace	237
12.4.5	Zapojení žáků do práce	237
12.5	Vnitřní diferenciací výuky	238
12.6	Spolupráce (kooperace) žáků při výuce	239
12.6.1	Specifika spolupráce ve dvojici a ve skupinách	240
12.6.2	Složení skupin	240
12.7	Hodnocení ve výuce	242
12.7.1	Výsledky hodnocení	243
12.7.2	Zdroje hodnocení	243
12.7.3	Známkování	244
12.7.4	Sebehodnocení a vrstevnické hodnocení	245
12.7.5	Hodnocení chování	246
12.8	Závěr	247

13. Škola se dívá sama na sebe: autoevaluace	249
13.1 Data a cíle analýzy	249
13.2 Vlastní hodnocení školy není jen záležitost ředitele	251
13.3 Co je pro školy důležité	252
13.4 Škola směřuje ke zlepšení	252
13.5 Závěr	257
14. Srovnávací analýza případů	258
14.1 Kultura, nebo struktura?	258
14.2 Strukturní prvky vzdělávání	260
14.3 Velikost školy a boj o žáky	261
14.4 Na cestě k novému institucionálnímu řešení?	267
14.4.1 Mateřská škola jako součást základní školy?	267
14.4.2 Vliv víceletých gymnázií	269
14.5 První a druhý stupeň	270
14.5.1 Jeden sbor, nebo dva sbory	270
14.5.2 Dva přístupy k žákům	271
14.6 Ráno, dopoledne, odpoledne: družina, klub, kroužky	273
14.8 Závěr	275
15. Pohled zpět a pohled dopředu	276
15.1 Shrnutí vybraných zjištění	276
15.2 Perspektivy vícepřípadové studie	278
15.3 Závěr	280
Přílohy	281
Seznam zkratk	295
Literatura	296
Summary	304
Rejstřík	307